

Andrzej M. Olszewski

Drewniany kościół w Bliznem

Ochrona Zabytków 10/3 (38), 194-196

1957

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryc. 233. Blizne, pow. Brzozów — kościół par. od pd-wsch. (1957).

DREWNIANY KOŚCIÓŁ W BLIZNEM

ANDRZEJ M. OLSZEWSKI

Kościół parafialny p. w. Wszystkich Świętych w Bliznem (pow. Brzozów, woj. rzeszowskie) należy do najstarszych kościółków drewnianych w Małopolsce¹. Położony jest niedaleko drogi z Krosna do Brzozowa, otoczony wieńcem starych drzew. Orientowany, wzniesiony na niskim podmurowaniu, składa się z trójbocznie zamkniętego prezbiterium z zakrystią od północy, szerszej odeń nawy na planie kwadratu oraz wieży z kruchtą w przyziemiu od zachodu. Druga kruchta znajduje się od południowej strony nawy. Kościół zbudowany jest na zrąb, ze ścianami pobitymi gontami, wieża z nadwieszoną izbicą oraz kruchta południowa posiadają konstrukcję słupową. Prezbiterium i oddzielona odeń ostrołukową tęczą nawa posiadają stropy, w nawie z zakrzywnieniami wspartymi na krokosztynach. Prezbiterium wraz z nawą przykryte zostały wspólnym dwuspadowym stromym dachem gontowym z przypustnicą, co nadaje bryle kościoła wrażenie pewnej jednolitości, którą w widoku bocznym rozbija wieża. Ma ona bowiem ściany ukośne, skutkiem czego tylko w dolnej części łączy się z nawą, górą natomiast powstaje prześwit. Z ciekawych elementów architektonicznych budowli wymienić należy drewniany portal z prezbiterium do zakrystii, fazowany, zamknięty łukiem w kształcie oślego grzbietu, oraz również fazowane i oślimi grzbietami zamknięte wewnętrzne obramienia okien w prezbiterium.

¹ Kościół nie posiada monograficznego opracowania naukowego, jest natomiast uwzględniony w niepublikowanym dotąd katalogu zabytków pow. brzozowskiego, wyk. przez M. Korneckiego i J. Samka. Niniejszy komunikat powstał w związku z przygotowaniem dokumentacji kościoła dla woj. konserwatora zabytków w Rzeszowie.

² Arch. Diec. w Przemyślu, rkp. nr 456, *Ecclesia Blisnensis... descripta*. MDCCCLXXIII, s. 1; por. też *Akta grodzkie i ziemskie...*, VIII, Lwów 1880, s. 11—12.

Kościół w Bliźnem wznianko-
wany jest już pod rokiem 1366
w dokumencie Kazimierza Wiel-
kiego³. Dla ustalenia jednak czasu
powstania dzisiejszej budowli, wo-
bec braku odpowiednich danych
archiwalnych, należy posłużyć się
analizą porównawczą zarówno
w odniesieniu do planu i bryły
kościółka jak i detali. Rozpatrzenie
się w materiale zabytkowym prze-
konuje, że kościół w Bliźnem łączy
się z szeregiem drewnianych ko-
ściółków, datowanych na w. XVI,
a może zwłaszcza jego pierwszą
połowę (niektóre sięgają być może
jeszcze w. XV). Uwzględniając za-
gadnienie rzutu poziomego kwa-
dratowej (jak w Bliźnem) lub zbli-
żonej do kwadratu nawy, można
tu przytoczyć np. kościoły w Rze-
pienniku Biskupim⁴, w Sękowej⁵,
Trybszu (1567)⁶, lub Czulicach
(1547)⁶. Przykłady te możnaby
oczywiście jeszcze mnożyć, lecz
już tych parę niech wystarczy na
wskazanie, że kwadrat rzutu po-
ziomego nawy kościoła w Bli-
źnem należy do wcześniejszego
typu naszych kościółków drewnianych,
w przeciwstawieniu do budowli później-
szych o nawie na planie bardziej wydłużonego prostokąta⁷. Podobnie bryła
kościółka bliźnieńskiego, uwysmuklona spadzistymi dachami, przypomina inne
wczesne kościoły drewniane, jak N.P.M. na Burku w Tarnowie (istniał 1458, potem
odnowiony)⁸, w Przydonicy (1527)⁹, z terenów dalszych, by nie ograniczać się tylko
do Polski południowej, kościoły w Popowicach (pocz. w. XVI)¹⁰, w Łaszewie (l. poł.
w. XVI)¹¹ oraz wiele innych, różniących się między sobą np. posiadaniem lub bra-
kiem wieży lub sobót, lecz wykazujących wyraźne cechy wertykalizmu, które odróż-

Ryc. 234. Wieża kościoła od pn. (1957).

³ Pomiary w Prac. Kons. Zab. w Krakowie, Erygowany 1494 (?), por. F. K o p e r a, L. L e p s z y o
Kościół drewniany Galicyi Zachodniej, Kraków 1916, s. 139.

⁴ Pomiary w P.K.Z. w Krakowie. W albumie: Architektura polska do połowy XIX wieku, War-
szawa 1952, il. 35, dat. 1540 r.

⁵ T. S z y d ł o w s k i, Powiat nowotarski (Zab. Szt. w Polsce, Inw. topogr., cz. II, t. I, zes. 1),
Warszawa 1938, s. 164, il. 202.

⁶ Katalog zab. szt. w Polsce, I, Warszawa 1955, s. 151.

⁷ Grupa kościołów z nawą zbliżoną w planie do kwadratu przywodzi na myśl jako pewną paralelę
grupę małych gotyckich kościołów murowanych o podobnym rzucie poziomym nawy, której sklepienie
wsparte jest na centralnie ustawionym filarze, jak np. u św. Krzyża w Krakowie. XVI-wieczną konty-
nuacją takiego rozwiązania jest kościół w Łazanach z l. 1586—90 (Katalog zab., op. cit., s. 157).

⁸ Katalog zab., op. cit., s. 442.

⁹ Tamże, s. 321, il. 290.

¹⁰ Katalog zab. szt. w Polsce, II, Warszawa 1954, s. 374, il. 228.

¹¹ Tamże, s. 370, il. 229.

nić będą grupę wcześniejszą od zabytków późniejszych¹². Kościoły te posiadają jeszcze inne cechy wspólne (mimo pewnych odchyżeń i mniejszych grup jakie można by tu ewentualnie wydzielić) — jak trójbocznie zamknięte prezbiterium, usytuowanie zakrystii od północy, a kruchty przy nawie od południa, zastosowanie zaskrzynień w nawie itp. Warto też zwrócić uwagę na drobny na pozór szczegół, lecz przydatny w datowaniu, jak kroksztytny pod okapem dachu prezbiterium — element ten występuje właśnie w kilku kościółkach określonych na l. poł. w. XVI: w Raclawicach Olkuskich z r. 1511¹³, w Skrzyszowie (prawdopodobnie 1517)¹⁴ oraz we wzmiankowanych już kościółkach w Popowicach i Łaszewie. Dla umiejscowienia czasowego naszego kościoła bierzemy też jeszcze pod uwagę portal i okna w prezbiterium z ich późnogotyckim lukiem i prostym fazowaniem.

Przeprowadzona analiza porównawcza pozwala więc na wysunięcie przypuszczenia, iż kościół w Bliznem powstał w l. poł. w. XVI. Nasuwa się jeszcze pytanie, czy wieża jest współczesna, czy też została dostawiona w okresie późniejszym. Wśród wczesnych kościółków drewnianych mamy przykłady zarówno bezwieżowych, jak np. w Lipnicy Murowanej, wykazujący w bryle niemałe podobieństwo do bliźnieńskiego¹⁵, jak i z wieżami. Z tych ostatnich warto tu wymienić kościół w Rzepienniku Biskupim ze względu na analogiczne jak w Bliznem usytuowanie wieży o pochyłych ścianach, łączącej się z korpusem kościoła tylko w partii dolnej, z prześwietem górą¹⁶. Wieża w Bliznem jest wzmiankowana w wizytacji z r. 1646¹⁷. W wypadku więc dostawienia jej w okresie po zbudowaniu kościoła, data ta wyznaczałaby w każdym razie górny termin jej powstania. Zwrot użyty w późniejszej wizytacji, lecz odnoszący się do r. 1565 „...ad recompensam detrimenti pro (?) Ecclesiam Blisnensem...”¹⁸ świadczy o tym, że kościół w tym czasie był w nienajlepszym stanie. Może więc w związku z jakąś restauracją wzniesiono wówczas wieżę.

Z innych zmian w architekturze kościoła należy jeszcze wspomnieć o poszerzeniu i podwyższeniu zakrystii, o czym możemy wnioskować z układu belek w jej ścianie zachodniej. Także obecna kruchta od południa robi wrażenie późniejszej¹⁹.

Dawniej kościół miał kamienną posadzkę²⁰, dziś posiada podłogę drewnianą (w prezbiterium koło głównego ołtarza jest kilka płyt kamiennych). Ponadto znajdowały się pod prezbiterium dwa groby. Kościół otaczało drewniane ogrodzenie kryte gontem²¹.

W obecnym stanie kościółka w Bliznem wymaga pewnych robót konserwatorskich. Chodziłoby tu np. o wymianę niektórych belek wiązania w wieży, naprawę partii pokrycia gontowego oraz podmurowania. Przyczyniłoby się to do zabezpieczenia na przyszłość jednego z wcześniejszych zabytków naszej architektury drewnianej.

¹² Ze względu na małą odległość w stosunku do Bliznego należałoby tu jeszcze wymienić niezachowany (inf. ustna mgr J. Samka) kościół w Przysietnicy — por. Kronika konserwatorska za r. 1929 i 1930 („Ochr. Zab. Sztuki”, II, Warszawa 1930—1, il. 286).

¹³ Katalog zab., I, s. 409.

¹⁴ Tamże, s. 434, il. 301.

¹⁵ F. K o p e r a, L. L e p s z y, op. cit., il. 46—48; dat. w Katalogu zab. I, s. 48: „prawdopodobnie z końca w. XV”.

¹⁶ Por. przypis 3.

¹⁷ Arch. Diec. w Przemyślu, rkp. 64, Visitatio... decanatus Sanocensis... 1646..., s. 219.

¹⁸ Arch. Diec. w Przemyślu, rkp. 155, Visitatio generalis... 1699 peracta..., s. 138.

¹⁹ O nowo wystawionym babińcu znajdujemy wzmiankę w opisie kościoła z r. 1774 — por. Arch. Diec. w Przemyślu, rkp. 457.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.